

Втім світ сучасної людини набагато складніший і багатоаспектний, тому сенс у книжках, на думку головного героя, все ж таки існує – тоді, коли варто поділитися з іншими своїм досвідом, щоб застерегти або вберегти від помилок, щоб зрозуміти сенс життя: «...ви повинні (курсив автора – О. Д.) написати книгу про жінок, які, незважаючи ні на що, намагаються врятувати своїх дітей. Повірте – так вони намагаються врятувати світ. Вони йдуть природним шляхом: не борються з корупцією, не відводять від Землі астероїди, не стають на заваді атомним бомбам чи ядерним програмам..., але кожного дня, майже кожної миті вони роблять головну свою справу – борються за життя дітей» [5, с. 212].

Отже, роман Є. Положія «Дядечко на ім'я Бог» – це філософське занурення в глибини людського буття, що виявляється на таких рівнях, як: самопізнання, осягнення світу, осмислення суспільних, національних, духовних, державотворчих процесів. Буття українця реалізовано автором в образі головного героя Остапа на індивідуально-

му, соціальному й духовному рівнях. Провідним ідейним стрижнем і рушієм сюжету роману є філософська категорія «щастя». До усвідомлення правильності власного визначення щастя автор йде шляхом заперечення біблійних істин, книг, шляхом пошуку себе, свого місця в соціумі. Віра в себе і в Бога, чесність, любов – необхідні елементи авторського розуміння щастя, що складають єдину картину цілісного переживання життя людиною.

1. Євген Положія: «Я взагалі швидше – професійний читач, ніж письменник» // Режим доступу – <http://www.bukvoid.com.ua/events/ukraine/2009/10/01/072332.html>. 2. Дігала Т. Гра під скромною назвою «життя» // Режим доступу <http://markiza.sumno.com/literature-review/gra-pid-skromnoyu-pazvoyu-zhyttya/>. 3. Карасёв Л. Гоголь и онтологический вопрос / Л. В. Карасев // Вопросы философии, 1993. – № 8. – С. 84–92. 4. Карасёв Л. Онтология и поэтика / Л. В. Карасев // Литературные архетипы и универсали [под ред. Е. М. Мелетинского]. – М.: Рос. Гос. Гуманит. Ун-т, 2001. – С. 293–347. 5. Положія Є. Дядечко на ім'я Бог / Худож.-оформлювач О. Г. Жуков. – Харків: Фоліо, 2008. – 347 с. 6. Положія В. Останнього рядка початок. Романи. Оповідання. Есеї. Спогади. Поезії / Віктор Положія. – Суми: Університетська книга, 2009. – 432 с.

Вікторія Завадська

Роль слова у етновиховній системі українців

У статті йдеться про міфологічні уявлення у зв'язку із застосуванням словесних формул; проаналізовано, як може відбуватися вербальний вплив на людську свідомість, а також розглянуто елементи етновиховної системи у різних жанрах фольклору.

The correlation between mythological conceptions and verbal expressions is considered. The influence of speech on mind is analyzed. The elements of ethnic educational system in different genres of folklore are considered.

Сакральний зміст слова люди розуміли здавна. Його лікувальні властивості були такими ж реальними у міфологічному сприйнятті, як і руйнівні, знищувальні сили. Давня віра у те, що словом можна вбити або ж зцілити, образити, наживши собі смертельного ворога, або ж примирити, одержавши вірного друга, була органічною, це не викликало ніякого подиву. Етикету спілкування у народі вчили змалечку, і це була архаїчна система усіляких заборон, норм і правил, що мала свої, не завжди звичні для сучасної людини пояснення. Саме тому християнська концепція сприйняття Ісуса Христа, Сина Божого, як втілення Батькового Слова, досить легко знайшла живильний ґрунт у народному сприйнятті. Це співвідносилось з прадавніми міфологічними уявленнями і пояснювало, чому світ, який власне був матеріалізацією Божих слів, цілком може залежати від вербальних виявів чіхось бажань. За часів середньовіччя магію слова пов'язували із загальними уявленнями про мову, як про богодану людині особливість. Водночас, це не заважало християнській церкві жорстко розправлятися із тими, хто вдавався до словесних форм лікування, звинувачуючи їх у чаклунстві. Цікаво, що у наступні епохи розвитку суспільства ця віра у силу словесного виразу майже зовсім не похитнулася, і сьогодні, як і п'ять століть тому, люди вірять у силу слова. Звичайно, це пов'язано з особливостями психіки, адже словесний вплив розрахований саме на чутливу, навіть вразливу психічну будову.

Метою нашої розвідки є дослідити, як норми вербального етикету відбилися у різних фольклорних жанрах (тобто саме у тому культурному шарі, що мав безпосередню дотичність до виховного процесу) і як, з погляду міфологічного, спрацьовували механізми словесного впливу. На

жаль, обсяг статті не дозволяє нам охопити широке розмаїття жанрів усної народної творчості й зробити докладний аналіз матеріалу, тому обмежимося режимом ілюстрування окремих положень.

Отже, найперший і один з найархаїчніших шарів, що якнайкраще демонструє прадавню віру у магію слова – це численні замовляння, які за своїм функціональним призначенням охоплюють майже усі сфери життя, приватного та соціального. Замовляння від найрізноманітніших хвороб, від уроків («дурного ока»); замовляння природних явищ, які мали вплив на життя людини (грім, блискавиця, град, повінь, посуха тощо); приворотні і відворотні замовляння, що повинні були вплинути на любовні стосунки; замовляння «до суду» – щоб виграти справу; замовляння на зброю і «від зброї», щоб долати ворогів, залишаючись при цьому не ураженим – це далеко неповний перелік тематичного розмаїття замовлянь. Але найважливіше, що ці твори містять такі мовні конструкції, які відбивають і дозволяють сучасникам реконструювати найдавніші міфологічні уявлення народу. Ось приклад замовляння від укусу гадюки, що записане у білоруському Поліссі.

На Чорном море стоить дуб,
А на тым дубе сидить чорны ворон,
А под тым дубом лежить камень,
А на тым камени лежить чотыре гады.
Чорный гад чумаче,
Красный гад чумаче,
Серы гад чумаче,
Белый гад чумаче,
Як моя с[л]ина пропадае,
Нехай так от (имя) опух пропадае* [3, с. 388].

* Тут і далі збережено графічне відтворення цитованого оригіналу (З.В.).

Як і у багатьох інших подібних текстах, тут відтворено елементи уявлень про космогонічну модель світу: модель світового древа, що розташоване серед міфологічного світового океану; тричленна вертикальна структура, де за допомогою зооморфних образів (птахів і плазунів) марковано «верхній» та «нижній» світи, тоді як середня частина позначається фактично хворою людиною, ім'я якої стає знаком «середнього», земного світу. Отже, логіка замовляння досить проста: показати, що хвора людина є частиною загального світоустрою і, таким чином, довести, що вона посідає своє законне місце у цій моделі, а, отже, не може померти у такий «насильницький» спосіб (яким є укус змії), бо тоді буде порушено заведений природний порядок. Водночас ці словесні формули є засобом активізації усіх природних (і надприродних) сил на всіх рівнях, спрямованим на подолання небезпечного хворобливого стану.

При цьому показ/відновлення світового ладу відбувається, так би мовити, зворотнім шляхом, через показ можливого порушення ладу:

Мисяц на нэби,
Камэнь у мори,
А мэртвэць у гробе.
Коли цих три брати
До купи зидуця,
Тоди у Алешы скивиця
И зуби болеть зачнуця... [3, с. 283].

Таку структуру має більшість замовлянь, при цьому можуть бути названі різні елементи світобудови (сонце, місяць, зорі, Діва Марія, Господь Бог; море, окіян, Святий Йордан; курган, острів, Сіянська гора, монастир, ліс, верба, груша, яблуня, лози, Царські ворота; болота, дно моря, мрець у могилі), проте механізм їхньої дії буде однаковий – це відновлення заведеного порядку за допомогою трьох чинників: правильне означення (називання) частин у структурі Всесвіту; дефініція законного місця хворої людини у цій системі; активізація усіх можливих сил для порятунку хворого.

Елементарні замовляння бачимо у казках про тварин, які, на думку дослідників, належать до найдавнішої групи казок. Тут часто трапляються дивні пісеньки, які співають герої, намагаючись упіймати одне одного. Прикладів таких казок багато: «Колобок», «Коза-дереза», «Івасик-Телесик», «Про вовчика-братика і лисичку-сестричку» й багато інших. Доктор філологічних наук В. Давидюк тлумачить пісеньки персонажів як обрядові замовляння дичини, після виконання яких вона сама йде до рук мисливця. Порядок з іншими аргументами це дає підставу науковцю зробити висновок про обрядово-мисливську природу подібних казок [1, с. 35–42].

У казці «Лисичка, котик і півник» маємо навіть своєрідне словесне змагання. Кожний персонаж виголошує свою магічно-захисну або ж навпаки «приваблюючу» формулу. У Лисички це, за одним з варіантів: «Ходи, ходи, півнику, до мене, що у мене золота пшениця, медяна водиця», а у Півника – «То-ток, то-ток, не велів коток!». Проте, за одним з варіантів казки, у лисички є й інші засоби, один з них – ще одне замовляння. І коли одне не спрацює, бо півник відповідає своєю піснею-протидією, вона застосує інше.

Так само, тобто промовляючи закляття-замовляння, діє потім Котик, що рятує Півника.

Ой тили-ли-чки,
Та було в лисички

Чотири дочки,
П'ятий синко,
Ще й Пилилко;
Вийди, лисе,
Подивися –
Чи хороше граю? [6, с. 35]

Міфологічне розуміння людиною сили слова відтворилося на різних рівнях, від загальнолюдського етикету, що реалізовувався у застосуванні відповідних словесних форм та виразів у суспільному повсякденному житті до виголошення магічних формул під час певних обрядових дій. Одним із критеріїв «незвичайності», «вибраності» людини вважалася її здатність запам'ятати і правильно відтворити «чарівні» слова. Тому-то мольфари, або ж відуди брали в учнівство лише тих, хто з першого разу запам'ятовував промовлене замовляння [1, с. 223]. Отже, хороша пам'ять і вміння точно відтворювати почуте, як й інші природжені таланти, виділяло особу з-поміж «простих смертних», а часом змушувало людей замислитися над тим, чи не має їхній земляк якихось зв'язків зі світом потойбічним. До речі, побоювання, що людина «знається з нечистим», могла викликати і надзвичайна вправність та майстерність у своєму ремеслі (гончарстві, ковальстві, ткацтві тощо), адже усе незвичне викликало підозру у своєму надприродному походженні і майстерне володіння словесним мистецтвом не було винятком.

Ця ж риса (незвичайна пам'ять, володіння словесним етикетом) нерідко характеризує й героїв казок. Проїшовши різні випробування і потрапивши до потойбічного світу, їм, разом з іншими завданнями, іноді доводиться запам'ятовувати чарівні слова. Цікаво, що інші, «невибрані» персонажі, позбавлені здатності навіть повністю почути їх, не те що відтворити, як спостерігаємо це у казці «Видимо й Невидимо», де герой за допомогою однойменного заклинання робив усілякі чарівності, а його співбесідники у дивний спосіб не могли потім повторити цих чарівних слів [6, с. 335–339]. Те саме бачимо у арабській казці «Алі-баба і сорок розбійників», коли старший злий брат забув магічне слова, що відкривали двері печери скарбів.

Проте в українських чарівних казках відкрите застосування словесних магічних формул трапляється нечасто. Очевидно, йдеться про етичний бік, адже чаклування, з погляду християнства, – тяжкий гріх, а чарівні казки з'явилися набагато пізніше, ніж ті ж казки про тварин, тому і відверте вживання магічних замовлянь, як бачимо це у вищенаведеній казці, було вже неможливе.

Отже, недивно, що «чарівними» у таких казках нерідко виступають звичайні форми ввічливості: «Доброго здоров'я, діду!», «Дідусю-голубчику», «Помагай Боже!», «Добрий день вам, добрі люди!», «Дай Боже здоров'я!» і т. п., що поєднали у собі уявлення про звичайний «профаний» етикет та сакральні знання «вибраних». Відповідно, й успіх матиме той із персонажів (як правило, трьох братів), хто поведеться належним чином, проявить шанобливе ставлення до зустрічного чарівного помічника (фактично, першопредка), звернеться до нього з відповідними словами та діями – тобто доведе знанням архаїчних і родових поведінкових норм своє право бути переможцем, «вибраним», продовжувачем роду і зберігачем традиції.

У казці «Котигорошко» таке «правильне» поводження (чемно відповів, двері відчинив, через поріг пересадив) однойменного персонажа із прийдешнім потойбічним героєм – дідком Ногтебородкою – забезпечує наступну пе-

ревагу над ним, тоді як решта персонажів, незважаючи на надприродну силу, не змогли здолати маленького дідка: «Тоді Котигорошко розказав товаришам, що йому було, а ті вже й про своє призналися, як їх дідок за чуба чіпляв та реміння з спини драв» [5, с. 78]. Чемна промова дівчини у казках може забезпечити їй щасливе заміжжя, тоді як попередні претендентки зазнають кари за свої грубі слова: «Дівчина у крик:

- Пусту мене, раче-небораче!
- Не пушту, мусиш бути моєю жінкою.
- Ніколи у світі я не буду жінкою клишоногого рака.
Рак-неборак потягнув її у воду» [4, с. 168–169].

Усі наведені приклади є демонстрацією народних традицій виховання у ставленні до старших, сімейного етикету і ставлення подружньої пари одне до одного.

Ще одним аспектом, на якому хочемо зауважити, говорячи про народний етикет спілкування, є побажання та прокльони. Цей шар народної лексики є надзвичайно широким і вимагає окремого дослідження та жанрово-стилістичного аналізу. Ми ж торкнемося його побіжно, навівши лише декілька прикладів.

Віра у те, що щасливе побажання може здобути матеріального втілення так само, як і прокльон, надзвичайно чітко відтворена у казках та переказах. Втілення щастя/нещастя, долі/недолі може мати антропоморфний вигляд (тобто Горе або ж Щастя з'являються у вигляді людиноподібної істоти, що зазвичай у фольклорі має свої характерні риси), у вигляді зооморфному або ж «оречевленому» (коли герой знаходить предмет, якого йому несила позбутися, і де ув'язнено його добру чи лиху долю: торбина, діжка, гаманець, жорна і т. п. Цікаво, що у таких випадках персонаж лише чує голос, але не бачить того, хто ховається всередині). Зауважимо, що такий знахідці/зустрічі завжди передують якийсь вчинок героя і його або ж чужі слова про долю: нарікання на неї або ж побажання щастя.

Приклад антропоморфізації доброї долі, що була викликана через побажання, бачимо у казці «Непрактичний хлопець». Бідна жінка, борги якої заплатив недолугий молодик, провела його словами: «Ой, мав би-сь добру доленьку за те, що споміг нас, бідних! Мав би-сь щастячко!» Дуже скоро хлопець підібрав на дорозі мале дитинча, яке дало йому неоціненні поради, що допомогли юнаку розбагатіти й одружитися з царівною. Закінчується оповідь словами: «Ви, людакве чесні, й не забавили, хто був той дитвак, котрий так уміло все робив. А то було те щастячко, яке легеневі просила бідна жінка» [6, с. 339–345]. І хоч ця казка більше схожа на народну розповідь, адже у кінці тексту раптом з'являється особа оповідача, що проголошує «мораль», проте вона цілком відтворює традиційний погляд на природу словесних формул-побажань.

У казці «Украдене щастя» хлопець сам стає втіленням своєї щасливої вдачі, проголошеної йому двома подорожніми, Щастям та Нещастям: «...все, що хтось попросить для тої дитини, буде сповнено й на її слово – усє здійсниться» [6, с. 352].

У такому ж ключі можна говорити про формули-побажання, що мають місце у народній обрядовості та повсякденному житті. Одна з їхніх основних ознак – це сталість формулювання. Наприклад: «Щедрий вечір, добрий вечір! Добрим людям на здоров'я» або ж традиційне «Многая літа», «Щоб наші діти так вибикували», «Дай Боже, щоб і на той рік ми діждались такого урожаю!» тощо. Тут, як і у

прокльонах, нерідко наявна апелювання до божества. Але якщо у прокльонах це відвертий позов до нечистого або ж заміненого християнського Бога, що його заміняє, то у позитивних побажаннях це, безумовно, буде звернення до небесного божества. Загалом сама формула «Дай Вам Боже!» є настільки всеохоплюючою, що не передбачає навіть продовження. Йдеться про те, що господар матиме повноту в усьому, що може дати йому Господь.

Ту саму семантику, але в негативному значенні мають прокльони. Люди здавна вірили (і вірять досі), що ці, іноді неясні, а завуальовані побажання несуть у собі значну руйнівну силу. До прокльонів вдавалися (і вдаються), як правило, тоді, коли усі інші аргументи вичерпано. Прокльон є своєрідним емоційним сплеском, засобом вивільнення негативної енергії, емоцій, що накопичувалися протягом певного часу, ситуативно-комунікативним піком. Отже, не дивно, що слова, сказані у такий момент, сприймалися як цілком матеріальні. Їхньої дії боялися і намагалися її протидіяти одразу (у формі певної відповіді) або ж у найближчий час (за допомогою магічних дій).

Як було вже зазначено, справжні прокльони зрідка мали пряме вираження побажання. Частіше вдавалися до алегоричних образів, що є свідченням неабиякої поетичності прадавнього народного мислення і вказівкою на певні міфологічні уявлення. Скажімо, «побажання» типу «щоб тобі очі рогом стали», «щоб тобі у роті шерсть поросла» свідчать про традиційні уявлення про мерців, що є незрозумілими та мовчазними. Такий самий за семантикою вираз «щоб тебе волами вивезли» оповідає про звичайнісінькі побутові реалії, адже труну ніколи не ставили на підводу, запряжену кіньми – бо сильно трясуть, – а вивозили небіжчика на повільних волах.

Віра у прокльони і страх перед ними і досі живі у нашому постмодерному суспільстві. Ось один із записів, випадково зроблений нами у вересні 2010 р. в одній зі столичних перукарень. Йшлося про майстриню-перукаря, у якої був підвищений емоційний стан. Йшлося про її приватне життя, після чого інформант зробила доволі дивний, з сучасного погляду, висновок:

«Це його мама її прокляла, бо вона ж на 16 років старша за нього». На наше здивоване запитання, чому вона так вважає, жінка не менш здивовано відповіла: «А кому б це хотілося, щоб його дитина зв'язалася з такою?! Це ж ясно...». Цікавим було те, що решта жінок-майстринь повністю погодилися із такою концепцією (зв'язок божевілля із свекрушиним прокльоном), хоча явних доказів того ніхто з них не мав і напевне про те не чув (*зап. наш, вересень 2010 р., м. Київ*). Для нас же ця оповідь була по-перше, цікавою саме з боку сприйняття трансформовано-міфологічного сучасними людьми звичайної життєвої ситуації, по-друге, показовою з погляду віри у силу слова. Окремим аспектом застосування слова є форми присяги, що вживаються задля запевнення у чомусь. Окрім інших зауваг, цікавим тут є те, що поряд функціонує, так би мовити, «божественний» шар лексики і найрізноманітніші позначення нечистого. При цьому обидві сфери (божественна і антибожественна) виступають ніби запорукою сказаних слів, гарантують їх правдивість. Характерним у такому зв'язку є форми типу «Ій богу», «Бог свідок», «Хай мене Бог поб'є» і т. п. Архаїчну форму звернення до божества зберігає вираз «Хай мене грім поб'є». Замість імені бога-громовика, маємо тут завуальовану персоніфікацію, власне прояв його владної сили. До того ж ім'я Перуна, бога-громовержця, часто фігурує у літописних записах:

при укладанні договорів (літописні згадки 907, 944, 971 років) та у приягах [2, с. 16–49]. Отже, вирази типу «Побий (убий) мене Бог», «Побий мене хрест» є пізнішими подібними відповідниками найдавніших формулювань.

Подібну природу має і форма «Хай мене дідько візьме, якщо...». Очевидно, оцей «дідько» – ніхто інший, як язичницький бог, що за християнства перетворився на нечисть. У іншому випадку його б не кликали у свідки, бо, як у найдавніші, так у пізніші часи звертатися до темних сил було не заведено. Маємо приклад міфологічної дзеркальності, коли космогонічні «верх» і «низ», «праве» і «ліве», «минуле» і «майбутнє» є не просто взаємозамінними, але одним цілим. Отже, згадки «нечистого» у клятвах – це відгомони тих архаїчних дохристиянських уявлень, коли поганські боги у народній свідомості ще мали статус «божественного».

Загалом функціональність подібних виразів під час присягання є неоднозначною. Тут маємо і відбиток уявлень про ту ж саму космогонічну модель, усі компоненти якої мають перебувати у гармонійній взаємодії (відповідно невиконання клятви, яку патронує божество, є хаотичною, руйнівною дією, отже, матиме відповідні наслідки для порушника); і акт народної юриспруденції (у серйозній справі потрібна обов'язкова запорука); і водночас елемент молитовності (тобто обрядодія, що надає словам законної чинності).

Підсумовуючи усе сказане, зауважимо, що вербальні форми спілкування здавна були й залишаються досі най-

важливішим способом реалізації людських взаємин. Етикет словесного поведження формувався на різних рівнях, знаходив відтворення у різних словесних жанрах та відшліфовувався протягом тривалого часу розвитку суспільства. Більше того, цей процес не є законсервованим, і у наш час, як бачимо це із прикладів, люди вірять у силу слова, розуміють його значення, досліджують можливості словесного впливу на окремих осіб та широкий загал. Торкнувшись таких жанрів словесного мистецтва, як замовляння, побажання, прокльони, присяги, розглянувши їхнє значення у загальній світоглядній системі нашого народу, у тому числі й в етновихованні, ми залишили поза увагою ще дуже важливі питання, як, наприклад, застосування слова і використання ораторського мистецтва у засобах масової інформації; різні табуовані шари лексики, їхню роль та місце у сучасному суспільстві й виховному процесі тощо. І хоча обсяг статті не дає змоги зупинитися на цьому, проте відкриває простір для продовження наукових розвідок.

1. Давидюк В. Первісна міфологія українського фольклору / В. Ф. Давидюк. – Луцьк: Вежа, 1997. – 296 с. 2. Повість минулих літ // Літопис руський / Пер. с давньорус. Л. Є. Махновця; Відп. ред. О. В. Мишанич. – К.: Дніпро, 1989. – С. 1–178. 3. Полесские заговоры (в записях 1970–1990 гг.) / Сост., подготовка текстов и коммент. Т. А. Агапкиной, Е. Е. Левкиевской, А. Л. Топоркова. – М.: Изд-во «Индрик», 2003. – 752 с. 4. Українські народні казки. – К.: Дніпро, 1987. – 494 с. 5. Українські народні казки: Для мол. та серед. шк. віку / Упоряд. та передм. Л. Ф. Дунаєвської. – 3-тє вид. – К.: Веселка, 1990. – 271 с. 6. Українські народні казки: Для мол. шк. віку / Передм., упоряд. та адаптація текстів Л. Ф. Дунаєвської. – 2-ге вид. – К.: Веселка, 1992. – 367 с.

Арсен Зінченко

Національна архітектурна спадщина України як соціокультурне явище: проблема історичного контекстування

Аналізуються соціокультурні підстави генералізуючих тверджень, що стосуються зв'язку між піднесенням українського монументального храмового будівництва другої половини XVII–XVIII ст. й національно-визвольною боротьбою українського народу та пов'язаними з нею соціальними трансформаціями

The work analyses socio-cultural basis for generalizing assertions regarding the connection between the rise of the Ukrainian monumental temple building in the second part of the 17th – 18th centuries and Ukrainian people's struggle for independence and related social transformations

У працях з історії української національної архітектури XVII–XVIII ст. ключову роль відіграють узагальнюючі візії, які вказують на соціополітичне та соціокультурне підґрунтя в розвитку церковної архітектури цієї доби.

Так, одним з прикметних акцентів дослідників української церковної архітектури XVII–XVIII ст. є ствердження тісного зв'язку цього будівничого піднесення з національно-визвольною боротьбою українського народу. У зв'язку з цим виникає питання про підстави чи джерельну базу для оголошення подібного зв'язку. Йдеться про важливий момент, що, зрештою, стосується загальної методології формування історичних узагальнень і їх правомірності. Очевидно, що прямої вказівки якогось джерела в цьому разі годі й сподіватися, такого джерела просто не може існувати в природі. Подібні твердження формують історики наступних епох, спостерігаючи певний набір однотипних явищ, у даному разі – об'єктів архітектурної спадщини останніх десятиріч XVII–XVIII ст.

Одним з джерел, що спонукає до актуалізації такого зв'язку є відомий пасаж із записок Павла Алепського, який в описі України доби Богдана Хмельницького, пише й про її будови – міські, оборонні та церковні. Так стосовно Обо-

дівки на південно-східній Брацлавщині мандрівник відзначає: «У місті дві дерев'яні церкви: Успіння Богородиці та св. Михайла, величаві, високі, з банями та високими відкритими дзвіницями, що їх ми бачили здалека... До цього часу ми не бачили в Козацькій державі подібної (церкви) своєю висотою й величавістю, з її п'ятьма банями...». Алепський відвідував, як він не раз пише, «маєстатичні церкви... які радували наші серця» у подорожі від Придністров'я аж до Переяслава. Логіка дослідника, який формує оцінку храмової архітектури, спиняється на відзначальних наголосах: «величаві, високі, з банями та високими відкритими дзвіницями, що їх ми бачили здалека», «до цього часу ми не бачили в Козацькій державі подібної (церкви) своєю висотою й величавістю», «маєстатичні церкви... радували наші серця». І особливо: «всі вони побудовані недавно, від часу, як до керми прийшов гетьман Зиновій Хмель» [5, с. 84]. Висота, величавість, маєстатичність і зв'язок з недавніми подіями, внаслідок яких і сформувалася Козацька держава, є ключовими в характеристиці монументальної церковної архітектури того часу.

Знаний дослідник монументальної архітектурної спадщини Стефан Таранушенко посилається на спостережен-